

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ТА ПОКАЗНИКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОЦЕСУ ГРОМАДСЬКОЇ УЧАСТІ

У статті представлено визначення критеріїв оцінки та показників ефективності процесу громадської участі. Проводиться порівняльний аналіз наявних підходів до типології форм участі, розглядаються такі категорії, як: глибина участі, широта участі, результативність участі. Надається перелік факторів, від яких залежить вибір громадянами форм участі. Актуалізується проблематика необхідності пошуку нових підходів щодо моделі громадської участі, з урахуванням широкого використання новітніх (електронних та інтернетних) форм участі.

Ключові слова: громадська участь, критерії оцінки, показники ефективності, непряма участь, пряма участь, новітні форми участі, онлайн-участь, глибина участі, широта участі, результативність участі.

Постановка проблеми. На тлі останніх соціально-політичних подій в Україні спостерігається стрімке зростання кількості громадських організацій та громадських ініціатив, ініційованих широким колом соціальних акторів: лідерами неурядових організацій, представниками благодійних фондів, державними діячами, пересічними громадянами. Крім усього іншого, наявний «бум громадської участі» каталізований широким поширенням соціальних інтернет-мереж, які забезпечують легкість створення нових спільнот, обміну інформацією, просування власної думки. Для реалізації свого права впливати на прийняття рішень як на державному, так і на громадському рівні, громадяни обирають різні форми участі: від поширення інформації до конкретних дій з реалізації своєї активної соціальної позиції (діяльність у громадських проєктах, грошові пожертви тощо). Українська влада заінтересована в пошуках засобів ефективної взаємодії з громадськістю, та намагається контролювати процеси громадської участі, оскільки ефективно вирішене питання дозволяє уникнути протестних настроїв у суспільстві, сутичок із владою, повстань, бунтів. Актуальним питанням як для громади, так і для представників влади сьогодні постає пошук ефективних форм участі громадян у розробці та прийнятті рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У найбільш широкому сенсі сучасні дослідники визначають участь як - «ситуативну практику», що реалізується в рамках певного територіального і соціального простору з властивими політичними, соціальними, культурними та історичними особливостями [1], та поділяється на види: громадська участь (Public Participation), соціальна участь (Social Participation), громадянська участь (Civic, Citizen Participation) тощо.

Традиційно, під громадською участю розуміють процес об'єднання різних груп зацікавлених сторін з метою спільної розробки рішень задля розв'язання складних питань і досягнення консенсусу з цих питань як всередині спільноти, так і в процесі діалогу з владою [2]. Громадська участь має за мету запобігти або мінімізувати вірогідність виникнення конфліктів між учасниками суспільного процесу шляхом створення можливостей ефективного вирішення питання перш ніж ставлення до проблеми стануть поляризованими [3, 4, 5].

Останні роки в науковій літературі закріпилась тенденція розглядання поняття громадської участі (Public Participation) не стільки як самостійний вид участі, а як узагальнене поняття, під яким розуміють дії, спрямовані на задоволення суспільних інтересів окремих індивідів і груп у повсякденному житті, «в просторі для діяльності, що не заповнена державою і ринком» [6, с.5], за участю у діяльності різних місцевих асоціацій та неформальних груп, підтримки традицій, надання взаємної допомоги, підтримки місцевих соціальних установ і організацій та ін. [7, с.4]. Тобто, під громадською участю розуміється взагалі будь-який процес, який передбачає участь громадськості у вирішенні суспільних проблем, прийнятті та ухваленні рішень [2]. Згідно цих концепцій, громадська участь включає в себе де-факто предметне поле, яке традиційно належить до громадянської та соціальної участі, займає середнє положення між ними, та може мати два основних вектори спрямованості: а) вертикальний (громадянська участь) – спрямований на задоволення суспільних інтересів за рахунок участі громадян у процесі планування і прийняття рішень спільно з органами влади, здійснювання цивільного контролю за їх виконанням; б) горизонтальний (соціальна участь) – спрямований на задоволення суспільних інтересів окремих індивідів і груп у повсякденному житті, пов'язаний з діяльністю поза межами державних та ринкових сфер [8]. На думку І.А.Скалабан, виокремлення цих видів участі як самостійних, не

заперечує їх взаємозалежності й динамічної взаємодії. Одні види участі, за певних обставин, можуть перетікати в інші та проявлятися в різних формах.

Під формами громадської участі розуміють - механізми, або техніки, призначені створити простір для громадської участі, або сприяти цьому [2] Традиційно виділяють такі форми участі: інформування громадськості, «гарячий телефон», прийом громадян, опитування громадської думки, фокус-групи, громадські слухання, створення робочих груп з підготовки рекомендацій щодо прийняття управлінських рішень, громадське представництво в радах для прийняття рішень, інтерактивні теле- і радіо-дебати, громадський референдум, голосування з окремих питань через ЗМІ, навчання громадян, технічна підтримка тощо.

Крім того, з огляду на тенденції до посилення віртуалізації громадсько-політичного життя людини, дослідники (Р.К.Гібсон, В.Лусолі, С.Уорд) виділяють новий самостійний напрям громадської участі – онлайн-участь [9], під яким розуміють форми громадської онлайн-діяльності, які передбачають відповідальне ставлення учасників до своїх дій та впливають на вирішення соціально-значущих проблем суспільства. Форми онлайн-участі поділяють на активні (приєднання до організації, відвідування онлайн-зборів, «віртуальні марші», грошові пожертви тощо) та пасивні (обговорення, голосування).

Мета статті – розглянути існуючі типології, які екзаменують та згруповують різні форми громадської участі за ознакою її ефективності; встановити базові критерії та показники оцінки ефективності участі.

Вклад основного матеріалу і результатів дослідження. Проблема оцінки ефективності форм громадської участі, визначення критеріїв вимірювання успіху або невдачі є одним з актуальних питань сучасної науки. Громадська участь, як категорія, не підлягає безпосередньому кількісному вимірюванню, такому як підрахунок кількості учасників або використаних методів. Насправді, велика кількість учасників громадських ініціатив може свідчити про високий рівень суспільного невдоволення процесами прийняття рішень. Так само, як досягнення консенсусу не обов'язково є визначальним критерієм успішності, оскільки, навіть в цьому випадку, доля громадян залишається невдоволеними результатом або процесом участі.

Через брак досліджень цієї проблеми серед українських та російських вчених, звернемося до робіт західних авторів, дослідження яких були присвячені різним формам участі та наслідкам, які вони мають для громадян. Всі роботи, розглянуті в статті, так чи інакше були зосереджені на вивченні феномену громадської участі, хоча досліджували трохи різні, але взаємодоповнюючі проблеми. У зв'язку з відсутністю в науці єдиного сталого термінологічного підходу до розуміння категорії «громадська участь», в деяких типологіях спостерігаємо використання дослідниками інших, синонімічних значень терміну «громадська участь», таких як «громадянська участь», «громадянсько-урядові відносини» тощо. Але всі вказані нижче типології об'єднані тим, що ставлять собі за мету прагнення осмислити категорії ефективності процесу участі громадян у вирішенні суспільних проблем, прийнятті та ухваленні рішень, за умови взаємодії з державою та урядом, - що повністю відповідає традиційному визначенню поняття громадської участі.

Канадські дослідники Т.Беклей, Дж.Паркінс та Ш.Шепард [10, с.27] у 2005 р. представили наступну класифікацію форм громадської участі:

- 1) *непряма участь* (процес, який не передбачає персональну комунікацію, «не обличчям до обличчя»);
- 2) *пряма участь* (процес безпосередньо прямої персональної комунікації учасників, «обличчям до обличчя»);
- 3) *новітні форми участі* (електронні та інтернетні дистанційні форми участі).

Непрямі форми участі включають до себе такі як: звернення до представників влади (листи, запити), збір підписів, референдуми, голосування тощо. Прямі форми участі поділяються на такі, які можуть бути корисними для малих груп, та такі, які призначаються для груп з великою кількістю учасників. Прямі форми участі для малих груп включають: суспільні консультативні комітети, фокус-групи, семінари, круглі столи. Прикладами форм участі для великих груп є: дні відкритих дверей, зустрічі в муніципалітеті, громадські слухання тощо. Новітні (в розумінні авторів – «ті, що зараз формуються», «розвиваються») форми участі зазвичай призначені для широкого та швидкого розповсюдження інформації або візуальної презентації та комп'ютеризації інших форм участі, найчастіше застосовуються в інтернет-просторі. До них відносять: соціальні медіа, електронні геоінформаційні технології об'єднання громадян у спільноти, програмні продукти 3-D візуалізації, телевізійні інструменти участі тощо.

Зазвичай, протягом різних стадій процесу громадської участі використовується не одна форма участі, а їх набір. Вибір відповідної форми або форм участі залежить від низки факторів [10, с.18]:

- ціль участі, завдання, бажані результати;
- суспільний профіль, соціально-політичний контекст;
- склад учасників, бюджет, графік часу, наявні ресурси;
- навички і компетентність учасників.

В залежності від цих факторів, різні форми участі можуть бути більш або менш ефективні, та по різному відображаються на *критеріях* та *індикаторах успіху* процесу громадської участі. Критерії можуть бути широко визначені як - значення, які властиві успішному процесу громадської участі. А індикатори призначені вимірювати аспекти зазначених критеріїв та використовуватися для оцінки успіху і доцільності обраних форм [10, с.19].

Т.Беклей, Дж.Паркінсоном та Ш.Шепардом були адаптовані різні методики оцінки участі (Т.С.Біерл і Дж.Кейфорд, Р.Л.Лоуренс і Д.А.Дьяген, Дж.Рові і Л.Фрейвер та ін.), та розроблено класифікацію критеріїв і індикаторів оцінки успіху процесу громадської участі на базі трьох загальних елементів: *широта, глибина та результативність* (Таблиця 1). Під базовим елементом «широта» мається на увазі ступень до якого в конкретному випадку застосування форми громадської участі поширюється діапазон суспільних значень в процесі ухвалення рішення [10, с.21]. Також він визначає наскільки процес участі є доступним для всіх зацікавлених сторін та наскільки легко вони мають змогу долучитися до нього [11]. «Глибина» громадської участі вимірює якість участі і визначає рівень обміну між учасниками процесу участі. Третій базовий елемент «результативність» має відношення до цілей громадської участі та визначає як добре процес участі вплинув на прийняття рішення і наскільки це відповідає загальному баченню або цілям, ідентифікованим учасниками.

Таблиця 1

Базові критерії і індикатори оцінки успіху громадської участі
Адаптовано Т.Беклей, Дж.Паркінс та Ш.Шепард

Базовий елемент	Критерій та індикатор
Широта	<i>Репрезентативність.</i> Представлення широкого діапазону суспільних значень.
	<i>Доступність.</i> Доступно всім зацікавленим представникам суспільства.
	<i>Оновлення.</i> Відкритість для приєднання нових учасників процесу.
	<i>Анонімність.</i> Захищеність персональних даних учасників, якщо це необхідно.
Глибина	<i>Прагнення до діалогу.</i> Організація двостороннього потоку інформації.
	<i>Гнучкість.</i> Прагнення до гнучкості в наданні можливостей для участі.
	<i>Свідомість.</i> Забезпечення можливостей для відкритого та відвертого обговорення питань.
	<i>Прозорість і довіра.</i> Просування та організація презентації інформації наукового, юридичного та політичного значення в доступному для пересічних громадян форматі.
	<i>Будування взаємин.</i> Встановлення та просування позитивних особистісних та інституційних взаємин.
Результативність	<i>Доцільність.</i> Вплив на процес ухвалення рішення.
	<i>Ефективність.</i> Покращення якості рішень.
	<i>Обопільне вивчення.</i> Сприяння розвитку розуміння процесу участі для всіх учасників.
	<i>Винагорода.</i> Наочність отриманих результатів.
	<i>Рентабельність.</i> Отримання рентабельного результату відносно затрачених ресурсів.

Процес участі не має розумітися як єдина подія або застосування єдиної техніки, його необхідно сприймати як тривалий процес, який об'єднує серії відповідних форм участі. При цьому для визначення деяких специфічних форм громадської участі ефективними, імовірно, достатньо застосовувати не всі, а лише один або два з перелічених критеріїв та індикаторів. Наприклад, такі,

популярні серед громадських діячів, форми прямої участі, як семінари та круглі столи, надають гарну можливість для детального вивчення інформаційного поля, встановлення конструктивного діалогу між сторонами, сумісного пошуку шляхів вирішення ситуації, і тому визнаються як найбільш ефективні з точки зору відповідності критерію глибини участі та часто застосовуються у громадській роботі. При цьому новітні (електронні та інтернетні) техніки участі мають великий потенціал для одночасного вдоволення за обома критеріями: глибина та широта. Наприклад, застосування соціальних медіа, таких як Facebook, Twitter, LinkedIn, дозволяє швидко та широко поширювати інформацію (критерій ефективності «широта») та слугує ефективним майданчиком для діалогу учасників громадського процесу (критерій ефективності «глибина»).

Вибір правильної техніки є критичним для процесу участі. Штефан Шепард [10, с.15] у 2005 р. зазначав, що використання «традиційних» методів участі, таких як прийом громадян та опитування громадської думки, які вважались найбільш прийнятними, насправді обмежують можливості громадян та призводять до низького рівня суспільного задоволення процесом та результатом участі. Проте автор не заперечує, що ці «традиційні» методи можуть бути ефективними в певних ситуаціях та на певних стадіях процесу громадської участі.

Альтернативною типологією оцінки ефективності форм громадської участі є теорія «Сходів участі», яка ґрунтується на оцінці вираженості лише одного базового елементу – глибини участі. В даному контексті під *глибиною участі* розуміють – ступень залученості громадян у вирішення суспільних проблем, процеси прийняття та ухвалення рішень [2].

Вперше теорія сходів участі була запропонована Ш.Арнштейн у 1969 році та презентована в статті «Сходи громадянської участі» [14] та складалась з наступних рівнів: (1) Маніпулювання, (2) Психотерапія, (3) Інформування, (4) Консультування, (5) Заспокоєння, (6) Партнерство, (7) Делегування повноважень, (8) Громадянський контроль. Згідно теорії Ш.Арнштейн, самі нижні перша й друга сходинки (маніпулювання і психотерапія) описують рівні «неучасті» громадян, які є підміною справжньої участі. Метою форм участі, які можуть входити у ці групи, вважається надання можновладцям можливості використовувати ресурс участі громадян в своїх цілях. Третя і четверта сходинки (інформування і консультування) – рівень «символічних заходів». В цих випадках громадяни дійсно можуть слухати і бути почутими, але їм бракує повноважень, які гарантують, що їх позиція буде почута. П'ята сходинка (заспокоєння) – це просто більш високий рівень «символічних заходів», оскільки тут правила гри передбачають для громадян право дорадчого голосу, але при цьому зберігають за можновладцями усе те ж одноосібне право приймати рішення. Вище на сходах розташовуються рівні цивільного управління з привілеєм ухвалення рішень. Громадяни можуть вступати у відносини партнерства, що дозволяє їм вести переговори і знаходити компроміси з традиційними носіями влади. На самих верхніх сходинках (делегування повноважень і громадянський контроль) – громадяни отримують більшість в ухваленні колективних рішень, або усю повноту управлінської влади.

Ш.Арнштейн зазначала, що схема сходів з восьми рівнів є спрощенням, проте вона допомагає наочно проілюструвати той факт, що участь громадян має свої істотні градації.

Теорія Ш.Арнштейн набула великої кількості прихильників (А.Корнуолл, А.Коллінз, М.Г.Чогуїлл, Дж.Тріттер і Мк.Каллум та ін.) та лягла в основу розмаїття альтернативних моделей ступенів участі, особливу увагу та визнання з яких здобули дві, які в основному спрощують вісім ступенів теорії до трьох і п'яти рівнів (*Схема 1*). Перша модель – «Громадянсько-урядові відносини» – запропонована «Організацією економічної співпраці та розвитку» (Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD) [13], складається зі ступенів: (1) Інформування, (2) Консультування, (3) Активна участь. Друга – «Спектр громадської участі» – модель «Міжнародної асоціації з питань громадської участі» (International Association for Public Participation, IAP2) [14], містить наступні рівні: (1) Інформування, (2) Консультування, (3) Залученість, (4) Співпраця, (5) Уповноваження.

Зазначені схеми участі дозволяють ідентифікувати найголовніші виміри громадської ініціативи, стандартизуючи її графічне представлення з метою полегшення аналізу громадської участі. Це надає змогу як теоретикам і дослідникам, так і практикуючим фахівцям та активістам швидко встановити, описати та категоризувати форму участі, звертаючи увагу на фундаментальні її характеристики.

«Міжнародною асоціацією з питань громадської участі» окрім того була розроблена таблиця зростаючого рівня участі «Спектр громадської участі» (*Таблиця 2*), яка пропонує каркас для аналізу таких категорій участі як *масштаб* та *глибина*.

З одного боку спектру постають форми участі, які залучають громадськість до розповсюдження інформації, наприклад, інформаційні бюлетені або інтернет-сайти, та можуть бути охарактеризовані як техніки «дещо більш ефективні ніж інформаційне

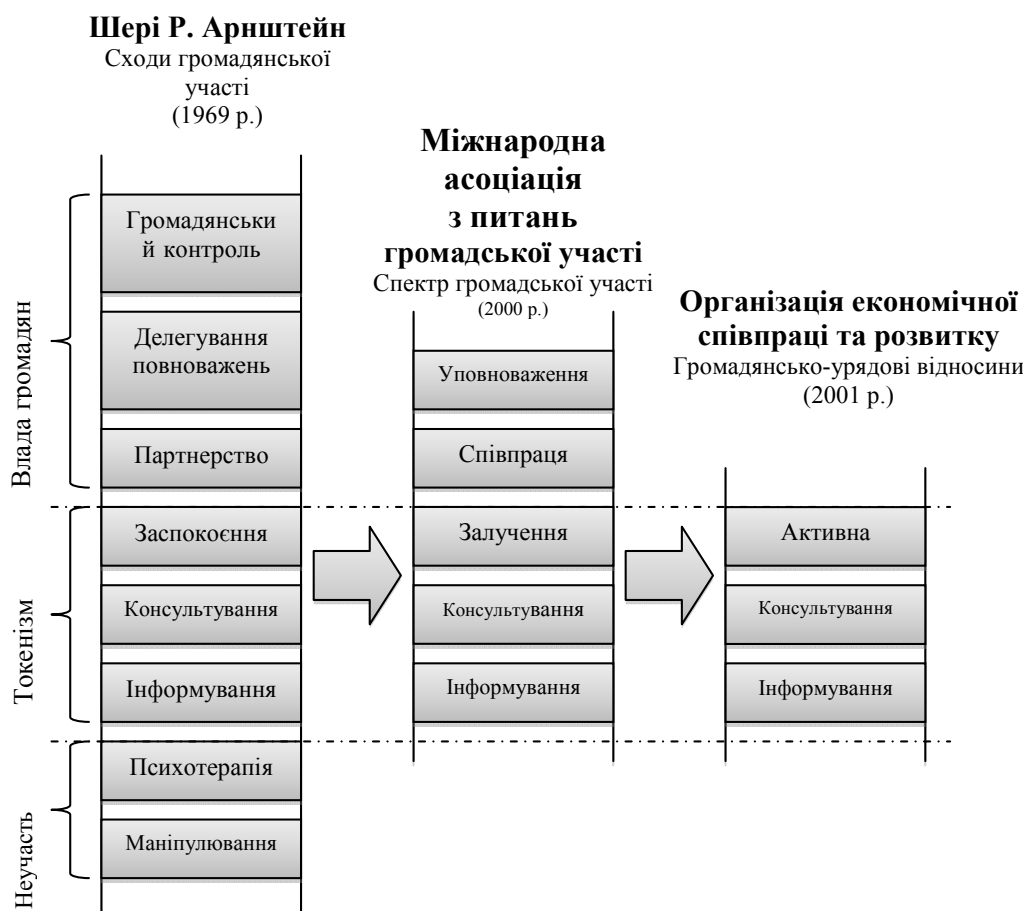

Рис. 1. Схема видозмінення теорії сходів участі

поширення». З іншого боку, розташовані форми участі які мають відношення до співпраці влади із громадянами та надання громадянам повноважень, наприклад, виборчі бюлетені або цивільні журі, які характеризуються більш глибоким рівнем громадської участі та більшим масштабом.

Наданий спектр громадської участі наочно відображає погляд на те, що в багатьох зазначених прикладах, участь громадськості є лише символічною, в більшості ж варіантів можливості і ресурси для впливу на прийняття рішення отримують лише представники влади. Слід зазначити, що обидві вказані моделі ігнорують важливе зауваження Ш.Арнштейн щодо значимості останнього рівня («влада громадян») та тих нюансів участі, які його стосуються [15].

Тому у 2013 р. дослідниками П.Пріето-Мартіном та А.Рамірез-Аллойсом була розроблена адаптована схема участі, яка включає до себе цей важливий блок, а також вводить за необхідне наявність такого елементу ефективної громадської участі як *прозорість*, під яким розуміється - надання громадянам доступу до інформації, якою розпоряджається влада, можливість використання цієї інформації, при цьому інформація повинна бути представлена у доступному форматі, насичена фактами і контрольована.

Спектр громадської участі (ІАР2)
Підготовлено «Міжнародною асоціацією з питань громадської участі»

Збільшення рівня громадської участі					
	Інформування	Консультування	Залучення	Співпраця	Уповноваження
Мета громадської участі	Надання громадськості виваженої та об'єктивної інформації, допомога в розумінні проблеми та пошуках альтернативних шляхів, можливостей та/або рішень	Встановлення думки громадськості відносно аналізу проблеми, альтернатив та/або рішень	Проведення роботи з представниками громадськості безпосередньо на протязі усього процесу, з метою розуміння і врахування їх інтересів і прагнень	Співпраця з громадськістю по кожному аспекту рішення, включаючи розробку альтернатив і визначення переважного рішення	Передача громадськості права на прийняття остаточного рішення
Обіцянки, які надаються громадськості	«Ми будемо тримати вас в курсі подій»	«Ми будемо тримати вас в курсі подій, приймати до уваги ваші інтереси та прагнення, інформувати про вплив громадської участі на процес прийняття рішення»	«Ми будемо співпрацювати з вами, для того щоб ваші інтереси й прагнення були безпосередньо відображені в альтернативних варіантах, що розроблюються, та інформувати про вплив громадської участі на процес прийняття рішення»	«Ми будемо розраховувати на ваші поради та свіжий погляд на формулювання рішень та максимально можливого ступені застосовувати ваші поради та рекомендації при прийнятті рішення»	«Ми здійснюємо ваше рішення»
Приклади форм громадської участі	Довідкові матеріали Веб-сайти Дні відкритих дверей	Коментарі представників громадськості Фокус групи Соціологічні дослідження Зустрічі з представниками громадськості	Конференції Заздалегідь проведене опитування	Цивільний дорадчий комітет Досягнення консенсусу Ухвалення рішень при активній участі громадськості	Колегія присяжних засідателів Голосування Делегування рішення

У контексті цієї схеми (див. рис. 2) участі, дослідники прагнули забезпечити максимально послідовну структуру для аналізу і порівняння форм громадської участі. П.Пріето-Мартін акцентує увагу на тому, що в межах широкої різноманітності моделей аналізу участі, запропонованих раніше, ця модель представляє собою «прагматичний компроміс між складністю, користю і різносторонністю; забезпечує інструмент, який в той же час легкий у використанні, проникаючий і практичний» [15].

Необхідно вказати, що теорія Ш.Арноштейн має своїх противників (Р.Шарп і С.Коннеллі, Д.Барнс, Д.Уилкокс), які вказують скептичне ставлення щодо реалізації на практиці останнього рівня («влада громадян») та тих питань, які в цьому випадку виникають, а саме: «Хто саме має владу? Які громадяни?, «Що це за сила?», «Що саме вони контролюють?», «Чим влада громадян відрізняється від влади уряду?» і таке інше. А.Корнуолл [16] вказує на те, що часто теорія Ш.Арноштейн використовувалась формальним чином, із її допомогою оцінювали як ефективні всі форми громадської участі, які підпадали під останню категорію сходів участі - «влада громадян». Намагаючись вирішити це суперечливе питання, у 1996 р. дослідниця С.Вайт наголошувала, що в основі «політики участі» гострим питанням є: «хто бере участь, як і на яких умовах». Вона запропонувала іншу типологію участі (Таблиця 3), яка забезпечує корисну основу для дослідження різних аспектів та інтересів в участі окремих осіб і громад (місце участі, інтереси та/або особистості) [17].

Шері Р. Арнштейн
Сходи громадянської
участі
(1969 р.)

**П.Пріето-Мартін та
А.Рамірез-Алюяс**
Сходи участі
(2013 р.)

Рис. 2. Сходи участі за П.Пріето-Мартіном та А.Рамірез-Алюясом

Таблиця 3

Типологія участі за С.Вайт

Форма Який рівень участі?	Згори донизу Що в цьому нового для уряду або асоційованих організацій?	Знизу угору Що в цьому корисного для осіб та громад?	Функції Для чого саме ця участь?
Номінальна	Легітимація	Включення до процесу прийняття рішень	Демонстрація проблеми
Інструментальна	Рентабельність	Фінансова підтримка	Засоби досягнення мети
Репрезентативна	Стабільність	Система важелів для досягнення мети	Право голосу
Трансформативна	Розширення прав та можливостей	Розширення прав та можливостей	Засоби досягнення мети

Ця типологія допомагає визначити, де і за яких обставин різні форми участі можуть створити можливість для участі або закріпити і відтворити існуючі владні відносини. Важливо підкреслити, що С.Вайт концептуалізує участь, по-перше, як динамічний процес, що змінюється з плином часу; по-друге, як місце оспорювання та конфліктів. Беручи за основу теорію участі Ш.Арнштейн, у 1994 р. дослідник Д.Вілкокс запропонував п'ятирядну модель ефективної участі, яка ґрунтується на таких принципах як співпраця та партнерство:

- Інформування: донесення до широкого кола громадськості про те, які заходи плануються.
- Консультування: пропонує деякі варіанти рішень і прислухається до зворотного зв'язку стосовно них, але не дозволяє привносити нові ідеї.
- Спільне прийняття рішень: заохочує громадськість до пропонування нових ідей та своїх варіантів вирішення питання, надає можливість для спільного прийняття рішень.
- Спільні дії: об'єднання груп з різними інтересами для спільного пошуку кращого рішення, та на партнерських умовах впроваджувати ці рішення.
- Підтримка незалежних громадських інтересів: об'єднання локальних груп або організацій у фонди, надання консультацій та іншої підтримки для розробки та досягнення ними власних цілей в рамках загальних керівних принципів.

Ця модель ґрунтується на принципах співпраці та партнерства між різними зацікавленими сторонами громадської участі, та також на усвідомленні розуміння, що «працюючи разом, можливо досягти набагато більшого, ніж, якщо сторони намагаються діяти самостійно» [18]. Також Д.Вілкокс зазначає, що ступень «громадського контролю» (наприклад, за інформацією, виділенням коштів, встановлення порядку денного і т.ін.) може змінюватись за своєю потужністю в залежності від того, хто має та надає інформацію або гроші. На його думку «саме ініціатор перебуває в сильній позиції, та має змогу вирішувати, наскільки саме дозволяти іншим контролювати ці процеси» [18, с.2].

Висновки. Аналіз літератури з означеного питання надав змогу встановити, що проблематиці ефективності процесу громадської участі присвячені переважно роботи західних вчених. Деякі з існуючих типологій розглядають синонімічні значення терміну «громадська участь», але всі вони де-факто присвячені пошуку критеріїв ефективності процесу участі громадян у вирішенні суспільних проблем, прийнятті та ухваленні рішень, за умови взаємодії з державою та урядом.

Головний висновок за аналізом цієї багатомірності підходів зводиться до того, що в процесі участі влада прийняття рішення сконцентрована в руках або уряду, або громадян. Успішним вважається той процес громадської участі, де максимальну владу в прийнятті рішень мають саме громадяни, а не уряд.

Процес участі – це не єдина подія або застосування єдиної форми участі, це – тривалий процес, який об'єднує серії відповідних форм. Вибір відповідної форми або форм участі залежить від цілей, завдань, бажаних результатів, суспільного профілю, соціально-політичного контексту, бюджету, графіку часу, наявних ресурсів, складу, навиків і компетентності учасників.

Всі зазначені типології розглядають форми громадської участі крізь призму їх відповідності такому критерію ефективності як «глибина» участі. Т.Беклей, Дж.Паркінс, Ш.Шепард додають до цього критерію ще два: «широта» та «результативність». П.Пріето-Мартін та А.Рамірез-Алюяс вводять таку необхідну умову ефективного процесу громадської участі, як «прозорість», тим самим усуваючи причину критичних зауважень інших авторів щодо ефективного перебігу процесу участі на стадіях, коли громадяни наділені повноваженнями приймати рішення та мають змогу контролювати дії уряду.

Зазначимо, однак, що розглянуті вище теорії лише поверхнево приділяють увагу, або взагалі обходять нею, специфіку нових (електронних та інтернетних) форм участі, особливо – участі в онлайнових соціальних мережах. Технології стрімко йдуть уперед, з'являються та швидко набувають популярності нові соціальні мережі (Instagram), вже існуючі - розвиваються та надають громадянам нові функціональні можливості (Facebook, Twitter), збільшують свою аудиторію серед українського населення («ВКонтакте», «Однокласники»). Тож у подальших дослідженнях феномену громадської участі постає необхідність виділити, описати, проаналізувати нові форми громадської участі; розробити модель процесу громадської участі з урахуванням специфіки цих форм.

Література

1. Cornwall A. Locating citizen participation // IDS Bulletin 33 (2). P. 49–58.
2. Brodie E., Hughes T., Jochum V., Miller S., Ockenden N., Warburton D. Pathways through participation: What creates and sustains active citizenship? Final report. [September 2011]. – Режим

доступу: http://www.pathwaysthroughparticipation.org.uk/wp-content/uploads/sites/3/2011/09/Pathways-Through-Participation-final-report_Final_20110913.pdf

3. Bonnemann T. What is public participation [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.intellitics.com/blog/2008/03/24/what-is-public-participation/>
4. Сунгуров А. Общественное участие как условие формирования гражданского общества. - СПб., 2000. – Режим доступу: <http://www.prof.msu.ru/publ/conf/index.html>
5. Посібник з участі громадськості / Проект «Голос громадськості», Міжнародний центр перспективних досліджень. – К., 2002. – 149 с.
6. Carnegie UK Trust: The shape of civil society to come: report from the Inquiry into the Future of Civil Society in the UK and Ireland. - London: CarnegieUK Trust, 2007. - С. 5.
7. Hewton K., Giebler H. Patterns of Participation: Political and Social Participation in 22 Nations // Discussion Paper. SP. IV. - Berlin, 2008. - С. 4–5.
8. Скалабан И.А. Общественное участие: теоретико-методологические проблемы интерпретации // Современные исследования социальных проблем. – 2011. – №2(06). – С. 216 – 220. – Режим доступу: <http://sisp.nkras.ru/e-ru/issues/2011/02/70.pdf>
9. Rachel K. Gibson, Wainer Lusoli and Stephen Ward. Online Participation in the UK: Testing a «Contextualised» Model of Internet Effects. (Political Studies Association, 2005. Published by Blackwell Publishing Ltd, 9600 Garsington Road, Oxford OX4 2DQ, UK and 350 Main Street, Malden, MA 02148, USA.)
10. Beckley, T., J. Parkins, & S. Sheppard. 2005. Public participation in sustainable forest management: A reference guide. Sustainable Forest Management Network, Edmonton, AB.
11. Tuler, S. & T. Webler. 1999. Voices from the forest: What participants expect of a public participation process. Society and Natural Resources. – P. 437–453.
12. Arnstein, Sherry R. «A Ladder of Citizen Participation», Journal of the American Planning Association, Vol. 35, No. 4, July 1969
13. OECD (2001) Citizens as Partners: OECD handbook on Information, Consultation and Public Participation in Policy-Making. OECD, Paris.
14. IAPP (2000) AIP2 Spectrum of Public Participation. International Association for Public Participation [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://c.ymcdn.com/sites/www.iap2.org/resource/resmgr/imported/IAP2%20Spectrum_vertical.
15. Ramirez-Alujas A., Prieto-Martín P. Characterizing collaborative participation. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
16. Cornwall, A. (2008) . «Unpacking ‘Participation’: models, meanings and practices’, Community Development Journal, 43(3): 269-283.
17. White, S. C. (1996) ‘Depoliticising development: the uses and abuses of participation’, Development in Practice, 6(1): 6-15.
18. Wilcox D. Community participation and empowerment: putting theory into practice, York: Joseph Rowntree Foundation. Source: RRA Notes (1994), Issue 21, pp.78–82, IIED London.

References

1. Cornwall A. Locating citizen participation // IDS Bulletin 33 (2). P. 49–58.
2. Brodie E., Hughes T., Jochum V., Miller S., Ockenden N., Warburton D. Pathways through participation: What creates and sustains active citizenship? Final report. [September 2011]. – Режим доступу: http://www.pathwaysthroughparticipation.org.uk/wp-content/uploads/sites/3/2011/09/Pathways-Through-Participation-final-report_Final_20110913.pdf
3. Bonnemann T. What is public participation [Elektronnij resurs]. – Режим доступу: <http://www.intellitics.com/blog/2008/03/24/what-is-public-participation/>
4. Sungurov A. Obshhestvennoe uchastie kak uslovie formirovaniya grazhdanskogo obshhestva. - SPb., 2000. – Режим доступу: <http://www.prof.msu.ru/publ/conf/index.html>
5. Posibnik z uchasti gromads'kosti / Proekt «Golos gromads'kosti», Mizhnarodnij centr perspektivnih doslidzhen'. – K., 2002. – 149 s.
6. Carnegie UK Trust: The shape of civil society to come: report from the Inquiry into the Future of Civil Society in the UK and Ireland. - London: CarnegieUK Trust, 2007. - S. 5.
7. Hewton K., Giebler H. Patterns of Participation: Political and Social Participation in 22 Nations // Discussion Paper. SP. IV. - Berlin, 2008. - S. 4–5.

8. Skalaban I.A. Obshchestvennoe uchastie: teoretiko-metodologicheskie problemy interpretacii // *Sovremennye issledovaniya social'nyh problem*. – 2011. – №2(06). – S. 216 – 220. – Rezhim dostupu: <http://sisp.nkras.ru/e-ru/issues/2011/02/70.pdf>
9. Rachel K. Gibson, Wainer Lusoli and Stephen Ward. Online Participation in the UK: Testing a «Contextualised» Model of Internet Effects. (Political Studies Association, 2005. Published by Blackwell Publishing Ltd, 9600 Garsington Road, Oxford OX4 2DQ, UK and 350 Main Street, Malden, MA 02148, USA.)
10. Beckley, T., J. Parkins, & S. Sheppard. 2005. Public participation in sustainable forest management: A reference guide. Sustainable Forest Management Network, Edmonton, AB.
11. Tuler, S. & T. Webler. 1999. Voices from the forest: What participants expect of a public participation process. *Society and Natural Resources*. – R. 437–453.
12. Arnstein, Sherry R. «A Ladder of Citizen Participation». *Journal of the American Planning Association*, Vol. 35, No. 4, July 1969
13. OECD (2001) *Citizens as Partners: OECD handbook on Information, Consultation and Public Participation in Policy-Making*. OECD, Paris.
14. IAPP (2000) *AIP2 Spectrum of Public Participation*. International Association for Public Participation [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: http://c.ymcdn.com/sites/www.iap2.org/resource/resmgr/imported/IAP2%20Spectrum_vertical.pdf
15. Ramirez-Alujas A., Prieto-Martín P. Characterizing collaborative participation. [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu:
16. Cornwall, A. (2008). «Unpacking ‘Participation’: models, meanings and practices». *Community Development Journal*, 43(3): 269-283.
17. White, S. C. (1996) ‘Depoliticising development: the uses and abuses of participation’, *Development in Practice*, 6(1): 6-15.
18. Wilcox D. *Community participation and empowerment: putting theory into practice*, York: Joseph Rowntree Foundation. Source: RRA Notes (1994), Issue 21, pp.78–82, PIED London.

Варягина А.А.

КРИТЕРИИ ОЦЕНКИ И ПОКАЗАТЕЛИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРОЦЕССА ОБЩЕСТВЕННОГО УЧАСТИЯ

В статье представлены определения критериев оценки и показателей эффективности процесса общественного участия. Проводится сравнительный анализ существующих подходов к типологии форм участия, рассматриваются такие категории, как: глубина участия, широта участия, результативность участия. Предоставляется перечень факторов, от которых зависит выбор гражданами форм участия. Актуализируется проблематика необходимости поиска новых подходов к модели общественного участия, с учетом широкого использования новейших (электронных и интернетных) форм участия.

Ключевые слова: общественное участие, критерии оценки, показатели эффективности, косвенное участие, прямое участие, новейшие формы участия, онлайн-участие, глубина участия, широта участия, результативность участия.

Varyagina A.A.

EVALUATION CRITERIA AND PERFORMANCE INDICATORS PARTICIPATORY PROCESSES

The article presents the definition of evaluation criteria and performance indicators of the process of public participation. A comparative analysis of existing approaches to the typology of the forms of participation are considered categories such as: the depth of participation, breadth of participation, effectiveness of participation. Provides a list of factors that affect the choice of forms of participation by citizens. Actualized problems need to find new approaches to public participation models, taking into account the wider use of new (electronic and Interactive) forms of participation.

Key words: public participation, evaluation criteria, performance indicators, indirect participation, direct participation, new forms of participation, online participation, depth of participation, breadth of participation, effectiveness of participation.

Варягіна Аліна Анатоліївна – здобувач лабораторії соціально-політичних технологій Інституту соціальної та політичної психології НАПН України, м. Київ.